

Özgün Baskı Resim ve Linolyum¹

Merve NEMLIOĞLU²

Öz

Özgün baskı resim bir kalıba oyularak veya kazınarak yapılan resmin kâğıt üzerine aktarılması işidir. Baskı resmin başlangıcı tam olarak bilinmese de ilk örneklerine 6. yy' da Antik Çin'de rastlanmaktadır. 1400'lere gelindiğinde ise Avrupa'da daha çok dini konuları anlatmak için kullanılmaya başlanmıştır. Baskı resmin Anadolu'da ilk uygulamaları ise mühürlerdir. Baskı resmin zamanla çeşitli malzemeler kullanılarak ve değişik biçimlerde oyularak elde edilen kalplarla yüksek baskı, çukur baskı, düz baskı teknikleri oluşmuştur. Başka bir deyişle ağaç baskı, linol baskı, gravür, litografi, serigrafi adını verdiğimiz teknikler bulunmuş ve uygulanmıştır. Linol, muşamba olarak bilinen petrol artığı plastik bir üründür. Tamamen doğal bir malzemedir ve uzun yıllar kullanılabilir. Özgün baskı teknikleri "sanatçıların denemeler yaparak kendi görsel anlatım dillerini geliştirmişlerine ve bu denemeler sonucunda kişiliklerinin resimlere yansımada kolaylık sağlarken, tekniğin yayılmasında önemli bir rol oynar" (Tarlakazan, 2016, s. 528).

Anahtar Kelimeler: *Baskı Resim, Linolyum Baskı, Ağaç Baskı*

Original Printmaking and Linoleum

Abstract

Original printmaking is the work of transferring the picture made on a mold by engraving or scratching to a paper. Although the origin of the printmaking is not known exactly, the first examples are found in Ancient China in the 6th century. By the 1400s, it started to be used mostly to explain religious subjects in Europe. The first applications of printmaking in Anatolia are seals. Over time, relief print, intaglio, other print techniques have been formed thanks to the molds obtained by using various materials and carving the printed image. In other words, techniques that we call woodcut, linoleum print, gravure, lithography and serigraphy have been found and applied. Linoleum, on the other hand, is an oil residue plastic product. It is a completely natural material and can be used for many years.

Keywords: *Printmaking, Linoleum Print, Woodcut*

¹ Geliş Tarihi: 01.02.2021 – Kabul Tarihi: 13.05.2021

² Grafik Tasarımcı, İstanbul Aydın Üniversitesi, Görsel Sanatlar, mervenemolu@gmail.com, Orcid No: 0000-0002-7370-9198

DOI: 10.17932/IAU.SANAT.2015.015/sanat_v07i13007

Giriş

Mağara duvarlarındaki resimler, sanat kavramı kapsamında ele alınan birçok alanın olduğu gibi baskı resim sanatının da başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Mağara duvarlarına çizilen bu yabansı başlangıçların genellikle baskı resmin gerektirdiği temel prensiplerin tamamını barındırdığı bilinmektedir. Baskı resim tekniklerinin temelinde ise kalıp olarak kullanılan bir el ve yüzey olarak kullanılan duvar ve boya yer almaktadır. Çoğaltma düşüncesiyle zaman içerisinde baskı resim teknikleri ortaya çıkmış ve çeşitlenmiştir. Sanatçı tarafından çeşitli malzemelerin ve araçların kullanımıyla doğrudan ya da kalıplar yoluyla kâğıda veya benzer bir malzeme üzerine yapılarak basılan resimler “özgün baskı resim” olarak adlandırılmaktadır (Aslier, 2009: 7). Bu resimler belirli sayıda basılır, sanatçısı tarafından imzalanır ve baskı bitiminde kalıbı yok edilir. Bunun yanı sıra resimler özgünlüğünü yararlanan araç ve yöntemlerle oluşturulan yaratma olayı esnasında kazanmaktadır (Atar, 1993: 93). Günlük yaşamda sıklıkla karşılaştığımız fotoğraflar, damgalar ve kaşeler birer baskı örneğidir. Bu baskıların ortak bir özelliği ise her birinin çoğaltılabilir bir özellik taşımasıdır. Türkiye’de ilk kez 1972 yılında Prof. Mustafa Aslier tarafından “baskı resim” kelimesi kullanılmıştır. Baskı resim sanatı, sanatçıların çalışmalarını büyük bütçeler ayırmadan çoğaltabilmeleri ve bunları daha fazla kişiyle paylaşma olanağına sahip olmaları gibi sebeplerle büyük ölçüde gelişmiştir. Diğer plastik sanatlara kıyasla baskı resim sanatı malzeme bilgisi, teknik bilgi, yaratıcılık ve deneysellik açısından son derece zengin bir disiplindir.

Mısır ve Babiller tarafından ağaç üzerine oyulan şekillere boya verilerek kalıp oluşturulmuş ve bu kalıplar mühür olarak kullanılmıştır. Bunun yanı sıra kâğıt bulunduktan sonra Çin’de tahta kalıplar üzerine su bazlı boyalar kullanılmıştır. Daha sonra bu kalıplar kâğıt ve kumaş üzerine basılmıştır (Akalan, 2000: 2). Kâğıt ve kumaşa basılan söz konusu ilk baskılar tamamen yazıdan oluşmaktadır. Bu baskılar aynı zamanda bir çeşit tanıtım ve çoğaltma aracı olarak da kullanılmıştır. Zamanla kullanım alanı genişleyen bu baskılar,

XV. yüzyıldan itibaren resim sanatçılarının sanat niteliğinde baskı resimler yapması ile gelişimini sürdürmüştür.

Baskı resimciler fazlalaşan malzeme çeşidi sonucunda baskıda farklı malzeme imkânı elde etmişlerdir. Çoğunlukla plastik türevleri ile yapılan linol çeşitlerinin, ağacın tersine baskıda doku kalmadan düz bir yüzey halini aldığı görülmektedir. Linol baskı tekniğinin okullarda en çok uygulanan teknik olmasının sebebi ise linol baskı resimde kalıp olarak kullanılacak farklı çeşitlerde linol veya malzemelerin bulunması ve kolay temin edilebilen ucuz araçlar olmasıdır. Bunun yanı sıra söz konusu tekniğin önemli avantajlarından biri de baskı işlemi esnasında yüksek baskı presine ihtiyaç duyulmamasıdır. Bu noktada baskı presinin yerine tahta kaşıkların veya baskı yapabilecek farklı araçların olduğu görülmektedir. Genellikle linol baskı resimde linolyum olarak adlandırılan bir malzeme kullanılır (Gevgilili, Hasol, & Özer, 1997: 1119).

Bu çalışmada özgün baskı resim ve linolyum baskı ele alınmaktadır. Çalışmanın kapsamı Türkiye’de linolyum baskı sanatıdır. Çalışma kapsamında dünya ve Türkiye’deki tüm sanatçılara değinmek yerine açıklayıcı olması adına ihtiyaç duyulduğu ölçüde sanatçı ve eserler ele alınmıştır. Yapılan incelemede bahsedilen sanatçılar, alanında ilklere imza atmış, önemli gelişmeler sağlamış, hakkında kaynağa ve eserlerine ulaşılabilen sanatçılardır.

Özgün Baskı Kavramı

Sanatçının, sanatını ifade edebilmek için kullandığı teknikler arasında özgün baskı da yer almaktadır. Özgün sözcüğü, kendine has özelliklere sahip olan, diğerlerinden farklı olan şekilde ifade edilmektedir. Baskı sözcüğü ise bir görüntünün çoğaltılması amacıyla kullanılan teknik olarak tanımlanmaktadır. Bu nedenle özgün baskı kavramı üzerinde bir çelişki ortaya çıkmaktadır. Burada özgünlüğün sanatçının yaratım süreci üzerindeki rolünden kaynaklandığı belirtilmektedir. Özgün baskı sanatçısı eserinin tasarımıyla, baskı kalıbının oluşturulmasına ve baskı işlemine kadar bütün işlemleri bizzat

Resim 1. Pieter Coeck "Manners and Customs of the Turks"

kendisi yürütmektedir. Bahsi geçen işlemlerde sanatçının doğasında yer alan yaratıcılık, onun en özgün işi üretmesini sağlar. Bu amaç doğrultusunda sanatçı deneyler ve araştırmalar yapar. Sanatçı vermek istediği etkiyi yakaladığı son ana geldiğinde özgün baskı eseri çoğaltılmaya hazır hale gelmiş demektir (Aslier, 2009: 13).

İlk baskı çalışmalarının nasıl başladığı konusunda net bir bilgi bulunmamaktadır. Bunun yanı sıra yontma taş döneminde insanlık tarihinin ilk dönem resimlerinin mağara duvarlarında yer aldığı, insanların günlük yaşantılarını, duygularını ve düşüncelerini aktardığı eserlerin gün yüzüne çıktığı bilinmektedir. Oyma tekniğiyle organik ve inorganik gereçlerden kalıp oluşturularak yazılar ve sanat eserleri üretildiği de bilinmektedir. Tarih öncesi dönemde baskı resim tekniğine mağara resimlerinde de rastlanmıştır. Baskı resmin ilk örnekleri olarak ise mağara duvarına oyulan çizgilerin içini renklendirmek amacıyla sürülen toprak boyalar kabul edilmektedir (İçmeli, 1987: 55).

Ülkemizdeki ilk eserlerin 1533 yılında Osmanlı İmparatorluğu'na misafir sanatçı olarak gelen Flaman Ressam Pieter Coeck tarafından yapılan baskı resimler olduğu bilinmektedir. Baskı faaliyetleri Pieter Coeck İstanbul'da kaldığı

zamanda yedi farklı İstanbul gravürü yapmasıyla başlamıştır. Bunun yanı sıra Sultanahmet'te Sultan Süleyman'ın öncülüğünde söz konusu yedi farklı gravüre Pieter Coeck'un ölümünden sonra 1553 yılında basılan özel bir albümde yer verilmiştir.

Malik Aksel, 1959 yılında taş baskı resimlerinin İstanbul Resim Heykel Müzesi'nde sergilenmesine öncülük etmiştir. Böylece İstanbul'da açılan ilk "Halk Taş baskı Sergisi" Malik Aksel tarafından gerçekleştirilmiştir. Hoca Ali Rıza tarafından askeri okular için hazırlanan resim albümlerinde yer verilen taş baskı resimleri aracılığıyla Türk özgün baskı resim sanatına ilk eserler kazandırılmıştır. Bu kapsamda sanatçı karakalem çizgileri ile yüzlerce resim çizmiş ve kendine özgü pek çok eser ortaya çıkarmıştır. Bu çizgi eserlerinin bir bölümü ise Askeri Rüştiye öğrencilerine örnek olması amacıyla taş baskı tekniği kullanılarak basılmış ve albüm olarak yayınlanmıştır (Özsezgin & Aslier, 1989: 154).

Öte yandan 1932 yılında İstanbul'daki Akademi ile paralel olarak Ankara'da Gazi Eğitim Enstitüsü Resim-İş Bölümü'nün açılmıştır. Bu bölümde linol baskı, ağaç baskı ve monotipi baskı tekniklerine yönelik eğitim verilmeye başlanmıştır. Ancak 1960 yılından sonra pres alınmasıyla gravür

Resim 2. Nevzat Akoral, "İsimsiz", linolyum baskı

baskılara geçiş yapılabildiği (Tarlakazan, 2016: 530). Bu okuldan mezun olmuş önemli sanatçılar arasında Şinasi Barutçu, Mustafa Aslier, Ferit Apa, Mürşide İcmeli, Muammer Bakır, Adnan Turani, Nevzat Akoral, Hayati Misman, Nevide Gökaydın ve Gören Bulut gibi isimler yer almaktadır (Özsezgin & Aslier, 1989: 161).

1946 yılında Nevzat Akoral'ın çocuk kitapları resimlemesiyle, resimle olan bağı başlamıştır. Bahsi geçen kitap resimlemelerini yaptığı ilk otuz yıllık dönemde ise baskı resim tekniklerini öğrenmek amacıyla Amerika'ya gitmiştir. Amerika'da özellikle Van Gogh'un renk kullanımının etkisi altında kalmıştır. Bunun yanı sıra eğitimi boyunca ünlü sanatçıların eserlerini

inceleyebilme olanağı yakalamıştır. Bu durum sanat hayatı boyunca farklı ürünler vermesinde büyük bir rol oynamıştır.

1958 yılına gelindiğinde Grafik Sanatlar Bölümü'nde eğitmen olarak Almanya'daki eğitimini bitirip dönüş yapan Mustafa Aslier görevine başlamıştır. Mustafa Aslier başarıyı ve yaratıcılığı teknolojik yeniliklerle bağdaştırmış ve bu atölyeye ilk presi kazandırmıştır. Böylece atölyede gravür çalışmaları başlatılmıştır (Akalın, 2000: 135). Ayrıca bu okuldan Ergin İnan, Mustafa Pilevneli, Balkan Naci İslimyeli ve Fevzi Karakoç gibi ünlü sanatçıların da mezun oldukları bilinmektedir. Söz konusu üç okul 1950'li yılların ortasına kadar olan dönemde açılmıştır. Bu okullardan mezun olan kuşak, alt yapısı güçlenen bir baskı resim geleneği oluşturulmasında büyük bir rol oynamıştır. Bu öğrencilerin büyük bir kısmının uzmanlıklarını yurt dışı eğitimi ile pekiştirdikleri bilinmektedir. Bu öğrenciler uluslararası bienallere, karma ve bireysel sergilere katılarak baskı resmin saygınlığının ve tanınırlığının artmasını sağlamışlardır. Böylece baskı resim, sanatçıların yan uğraşı olmaktan çıkmış ve çalışmalarının odak noktası haline gelmiştir (Esmer, 2011: 22-23).

Linol Baskı

Bu tekniğin linol adı verilen malzeme oyma araçlarıyla oyularak üstte kalan bölümlerine merdane ile boya verilerek kâğıda baskı işlemi yapılmaktadır. Linolyum İngiltere'de 1860 yılında icat edilen bir yer muşambası olarak bilinmektedir (Turani, 1995: 84). Linol, dokulu bir yüzeyinin olmaması sebebiyle ağaçtaki gibi oyma yaparken budak yönüne dikkat etmeyi gerektirmediği belirtilmektedir. Ağaca kıyasla çok daha yumuşak bir malzeme olan linol, ağaç gibi damarlı bir dokuya sahip olmaması nedeniyle malzemedен yararlanılarak dokusal etkiler elde edilememektedir. Bu baskı malzemesi okullarda kolaylıkla bulunabilmesi ve oyulabilmesi sebebiyle sıklıkla tercih edilen bir yüksek baskı malzemesidir. Söz konusu baskı tekniğini ustaca kullanan en ünlü kişi Matisse'dir. Matisse bu tekniğin gelişmesine büyük katkı sağlamıştır (Karakaş, 2006:347).

Resim 3. Mustafa Aslier, "Satranç Oyunu",
linolyum baskı

19. yüzyıla gelindiğinde ise klasik sanat eğitimi terk edilmiştir. Bu dönemde bu eğitim anlayışının yerine sanatın merkezinde öğrencinin olacağı modern düzeyde sanat eğitim metotlarının geliştirilmesine yönelik çalışmalar hız kazanmıştır. Bu çerçevede Horace Mann içerisinde çocukların kopya edecekleri gösterimlerin (illustrations) yer aldığı 24 çizim dersinden meydana gelen bir eser yayınlamıştır (Armut, 2001: 98). Bunların yanı sıra Franz Cizek de sanat eğitiminin geliştirilmesine yönelik olarak çalışmalar yürüten araştırmacılardan biridir. Eğitimci ve sanatçı Franz Cizek öğrencilerini kopya etmekten uzak tutmuştur. Aynı zamanda öğrencileri kendi iç kanunlarını ya da doğal yönelimlerini teşvik etmek için çalışmıştır. Franz Cizek merkeze öğrenciyi alan yaklaşımı ile gerçek yaratıcılık için çocukların özgür bırakılmalarının son derece önemli olduğunu vurgulamıştır. Ayrıca çocukların yetişkinlerin etkisinden uzak tutulması gerektiğinin altını çizmiştir (Dilmaç, 2015: 211).

Bu dönemde linolyumun baskı kalıbı olarak farklı alanlarda da tercih edilmeye başlanmıştır. Örnek verilecek olursa Almanya'da 1890 yılında duvar kâğıdı basımında linol tabakaların kullanılmaya başlandığı gösterilmektedir.

Linol baskı yüzyılın son dönemlerinde Viyana'da büyük oranda tanınmıştır. Bu bölgede söz konusu teknik kullanılarak yapılan en eski çalışma örneği ise 1900 yılında Avusturyalı sanatçı Otto Maria Guttenegg' un yapmış olduğu exlibris çalışması olarak bilinmektedir (Gülen, 1997: 15).

Resim 4. Matisse, Genç, 1938, Linol Baskı

Adelaide Perry, 1930'lu yıllarda Avustralya Sidney'de linol baskı tekniğinin tanınmasında büyük bir rol oynamıştır. Sanatçı, linol baskı konusunda, Julias Ashton sanat okulunda ve daha sonra 1933 yılında Bridge Street'te yer alan kendi sanat okulunda pek çok öğrenciyeye ve sanatçıya linol baskı alanında eğitim vermiştir (Art Sets, 2020). Linol baskı yapımı zamanla Avustralya'da da popüler olmaya başlamıştır. Böylece bu teknik okullarda, şehir içi baskı stüdyolarında ve üniversitelerde kullanılmaya başlanmıştır. Horace Brodzky, 1911 yılında Amerika'dan İngiltere'ye linol baskı tekniğini getirmiş ve bu tekniğin sanatçılar tarafından kullanılmasını sağlamıştır. Ayrıca 1920 yılında Franz Cizek sanat okulu öğrencilerinin Kingsbridge Endüstriyel Sanatlar Enstitüsü'nde açmış oldukları sergi, linol baskı tekniğinin İngiltere'de tanınmasında büyük bir role sahiptir (Karakaş, 2006: 73).

1960'larda Marthe Armitage'in evinde linol baskı tekniğiyle duvar kâğıdı üretimine başladığı bilinmektedir. 1980 yıllarının ortasına gelindiğinde ise kızı Joanna Broadhurst'in da yardımı ile günümüzde hâlâ özel sipariş tasarım

Resim 5. Otto Maria Guttenegg, Exlibris, 1900,
Linol Baskı

ve renklerle oluşturduğu duvar kâğıdı resimleme işlemine devam ettiği bilinmektedir (Kaynak: Arthipo, 2020).

Günümüzde çeşitli kitaplarda linol baskı tekniğinin tanıtıldığı görülmektedir. Ayrıca hobi amacıyla ilgilenenler, amatör sanatçılar ve öğrenciler için linol baskı setlerinin satışı yapılmaktadır. Bu teknik günümüze kadar hızla gelişim göstererek okullarda, üniversitelerde, sanatçı atölyelerinde ve sanat kurs merkezlerinde, uygulamalı ders olarak gösterilmektedir. Linol baskı tekniği sanatsal çoğaltım dışında kitap, dergi, duvar kâğıdı ve bardak gibi ürünlerin resimlenmesinde de kullanılmaktadır. Linol baskı tekniği ilk zamanlarda sanatçılar tarafından hak ettiği değeri bulamamıştır. Ancak günümüzde uluslararası yarışmalarda, bienallerde ve sergilerde kendine yer bulmaktadır. Ayrıca koleksiyonerler ve müzeler tarafından da satın alınarak muhafaza edilmektedir. Bu çerçevede linol baskı tekniğiyle üretim yapan dünya genelindeki amatör ve profesyonel sanatçıların "Linocut Friends" bir araya gelmekte ve bu sitede çalışmalarının yanı sıra bilgilerinin de birbirleriyle paylaşmaktadırlar.

Sonuç

Plastik sanatların her alanının, içerisinde oluşan koşulların bir tür yansıması olarak değerlendirilebilmesi mümkündür. Bu yansıma halinin içerisinde toplumsal, bireysel ve teknolojik süreçlerle birlikte karşılıklı etkileşim de yer almaktadır. Sanatçılar hakkında, bugünün sanatsal dinamikleri çerçevesinde bir değerlendirme yapıldığında, özgün ifade biçimleri sayesinde farklı alternatiflerin kullanıldığı yeni bir yapılanmaya ulaşıldığı söylenebilir. Bu durum özellikle kavrama dayalı düşünsel bir üretim sürecini de içerisinde barındırmaktadır.

Baskı resim, belirli birtakım kalıplar sayesinde duygu ve düşüncelerin başka bir yüzeye aktarılmasına ve birden fazla kopyanın elde edilmesi fikrine dayanmaktadır. Sanat tarihi incelendiğinde yazının ve kâğıdın icadının ardından ortaya çıktığı görülmektedir. Baskı resim tekniği, Doğu'da gelişmiş, ticari ilişkiler sayesinde Batı'ya da yayılmıştır. Kâğıdın icadı ile birlikte yüzey problemi önemli ölçüde çözüme kavuşturulmuştur. Sonrasında matbaanın keşfi, baskı resim olarak bilinen çoğaltma mantığının ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Yazının matbaa ile basıldığı dönemlerde ağaç baskının, resim ve süsleme gibi alanlardan bağımsız yeni bir alana dönüştüğü görülmektedir. Hem doğuda hem de batıda ekipler halinde gerçekleştirilen ağaç oyma ve çizim kopyacılığının bir meslek olarak yapılması, çizimi yapan sanatçının hünerlerinin ortaya çıkmasına neden olmuş, sanatçının duygu ve düşüncelerinin ortaya koyulan esere yansıtılmasına zemin hazırlamıştır.

Özgün baskı resim sanatı çalışmalarında sanatçı, resmin kalıbını oluşturmakta ve yaratıcılığını kullanarak özgün bir baskı resim elde etmektedir. Daha sonra elde edilen bu resimden birden fazla baskı yapılmaktadır. Yapılan baskılar sıraya göre numaralandırılmakta ve imzalanmaktadır. Bir sanat yapıtının sürekli olarak yeniden çoğaltılabilmesi, bu yapıtın biricik olma özelliğini ortadan kaldırmakla beraber "sanatın sadece bir el becerisi olarak sınırlandırılması" sorunsalını da ortadan kaldırmaya yönelmiştir. Sanatta yaşanan değişim neticesinde biriciklik ve aura

Resim 6. Horace Brodzky, Sınırdışı, 1914

gibi kavramların geçerliliklerini yitirdikleri söylenebilir. Tekniğe ve kullanılan malzemeye göre geleneksel anlamda kullanılan beş tür baskı tekniğinin bulunduğu görülmektedir. Yüksek baskı teknikleri, düz baskı teknikleri, çukur baskı teknikleri, şablon baskı teknikleri, resim sanatçıları tarafından bu tekniklerden yalnızca biri tercih edilebileceği gibi birden fazla tekniğin aynı yüzey alanında kullanılması da mümkündür.

Baskı resim, sanatçılara sınırsız bir tasarım imkânı tanımaktadır. Her sanatçı oluşturacağı kendi tarzı ile dilediği teknikle çalışmalarını gerçekleştirebilir. Bu alanda sanatçıların teknolojinin beraberinde getirdiği yenilikleri de eserlerinde kullandıkları görülmektedir. Özellikle bilgisayarın ortaya çıkışıyla birlikte yazılım programları da bu alanda kullanılmıştır.

Linolyum baskı sanatında faydalanılan malzemeler ve uygulanan teknikler, öğrencilere oldukça zengin bir anlatım imkânı tanımakta, onların yaratıcılıklarını önemli ölçüde geliştirmektedir.

Kaynakça

- Akalan, G. (2000). *Gravür*. Ankara: Kale Seramik Sanat Yayınları.
- Armut, K. (2001). *Sanat Eğitimi Kuramlar ve Yöntemleri*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Art Sets. (2020). *20th-century Australian art: Modern impressions*.
<https://www.artgallery.nsw.gov.au/artsets/sylx9d> adresinden alındı
- Aslier, M. (2009). *Başlangıcından Bugüne Çağdaş Türk Resim Sanatı Tarihi*. İstanbul: Tıglat Yayın.
- Atar, A. (1993). *Sanat ve İş Teknolojisi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.
- Dilmaç, O. (2015). Franz Çizek (1865-1946) ve Çocuk Sanatı Paradigması. *Eğitim ve Sosyal Bilimler Dergisi* (44), 203-217.
- Esmer, H. (2011). *Türkiye’de Baskıresme Bakmak. Türkiye’de Baskıresme Bakmak Sergi Kataloğu*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Gevgilili, A., Hasol, D. & Özer, B. (1997). *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*. İstanbul: Yem Yayın.
- Gülen, E. (1997). Linolyum Özgün Baskı Üzerine. *İçel Sanat Dergisi* (57), 15-16.
- İçmeli, M. (1987). Mürşide İçmeli Söyleşi. *Yeni Boyut Plastik Sanatlar Dergisi*, 1(3).
- Karakaş, E. (2006). Gazi Eğitim Enstitüsü Resim-iş Bölümü 1932 - 1980 Dönemi Linol Baskıresim Çalışmaları. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi.
- Özsezgin, K. & Aslier, M. (1989). *Çağdaş Türk Resim Sanatı Tarihi Başlangıcından Bugüne*. İstanbul: Tıglat Yayınevi.
- Tarlakazan, E. (2016). *Türkiye’de Özgün Baskı Resim ve Bir Müze “Imoga”*. 5. Uluslararası Matbaa Teknolojileri Sempozyumu:
http://iprints.istanbul.edu.tr/wp-content/uploads/2016/12/sem5_43.pdf adresinden alındı.
- Turani, A. (1995). *Sanat Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi.